

III.

En Ægteskabssag fra 1568.

Ved *Holger Fr. Rørdam.*

Efterfølgende Sag viser den Usikkerhed, der i Midten af det 16de Aarhundrede herskede angaaende det Spørgsmaal, om et Ægteskab var fuldbyrdet ved Trolovelsen eller

ikke. Den af Ægteskabsretten her fældede Dom besvarede Spørgsmaalet bekræftende, hvorved dog maa bemærkes, at der var Omstændigheder, som i det foreliggende Tilfælde særlig støttede denne Anskuelses Rigtighed. Forøvrigt henvises til selve Aktstykkerne, hvis Indhold er tydeligt nok, om end Sproget er gammeldags.

1.

Niels Jespersszen, Superintendens offuer Fiønns stiigt, helser edir Her Hanns Knudsszenn althiid med Gud. Wiider, att for mig er wdj sandhed berett, huorledis I nogen thiid siiden forleden, effther I aff mig er ordinerit och thiilstedt tiil dett hellige prest embidt en thiidlang at motthe giørre paa Kousbølle gaard ¹⁾ y Fiønn. aff the nøds orsage siig tha begaff ²⁾ etc., skulle were falden y witterliigt skiørleffnidt med ith Quindfolck, oc afflede barn med hinder, oc hinder siiden troloffuit y Præstens neruerelse, och der effther med ith wlogliig skielsmøs hinder affsagt haffuer, oc saaledis forarget then Christne Kircke, och høgeligen søndet mod Gud og then Eed, y mig effther Kong. Matts Ordinantz thiilforn sorit haffuer, oc eder for thend sag end nu thiil denne dag med ingen Christeliig middel forklaret haffuer. Oc som mig siigis for y sandhed, haffuer y ther effther wonderstaait eder trøgeligen att giørre eders Præstembidt, wanseet Gudtz ære och dend Eed, y mig giordt haffuer. Huorfor ieg steffner eder at møde y egen person for almindliig prostmode, som y Odense holdes skal thend Tirsdag effther Trinitatis Søndag nest kommendis, med hues beuisning y wdj thiisse sager wndgielde wiilde, oc tholle dom effther kon. Matts Ordinantz, oc desmellom ingen ydermere prest embid at giørre nogenstedtz offuer all Fiøns stiigt wdj Kircke eller wden for, saa lenge y med mig wdj retthe møde wiille, om huis ieg eder y disse sager haffuer att beskylle. Be-

¹⁾ Nu Holkenhavn; den Gang i Ulfeldernes Besiddelse. Den nævnte Hr. Hans Knudsen blev senere Præst i Østerhæsing. (Søkilde og Jørgensen, Hillerslev og Østerhæsing Sogne, S. 101).

²⁾ Vistnok en graserende pestagtig Epidem.

falindis eder Gud. Schreffuit y Mariboe Odensdag post Exaudj, aar etc. Mdlxviij, wnder mit signet.

Niels

Jesperssøn, mett egen Hand.

Paategning: Anno 1568 paa pynsse dagh bleff thette breff læsth ffor offuer Her Hans Knudsen y menighe Westenskouff sognemends nerwerylse.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Stiftets alm. Breve 151.

2.

* Wy epth^{ne} Michell Nielsen, proest i Bogherrit, Jens Prang i Skoubyherrit, Anders Knudsen i Lundherrit, Jacob Henrichsen i Odensherrit, Lauritz Hansen i Windingherrit, Hans Eskilsen i Sundsherrit, Rasmus Hansen i Gudumherrit, Lauritz Jespersen i Salingherrit, Hans Andersen i Aassumherrit, Jorgen Hansen i Bierreherrit, Lauritz Andersen i Skamherrit, och Oluff Pedersen y Wendsherrit, Herritsproester wdi Fjøn, Peder Andersen i Sønderherrit och Christoffer Nielsen i Nørreherrit, herritsproester paa Langland etc: Gior alle witterligt, at aar epth^{er} Guds byrdt mdlxviij, then Tiisdag nest effther Trinitatis søndag, paa almindelig præstemode, som bleff holdt wdj S. Knuds Kircke her i Odense epth^{er} aarlig sedwan, war skicket hederlig och hoglerdt Mand Mester Niels Jespersen, woris Superintendent, paa then ene, och haffde for os i retthe steffnit Her Hans Knudsen paa then anden siide, huileken hand nogen forleden tiid tilforn haffde ordinerit och samptøckt att motthe en tiidlang giøre prestthiennist paa Kousbøllegaard i Fjøn, aff the nøds orsage sig tha begaff etc. Och berette M. Niels, huorledis for^{ne} Her Hans Knudsen nogen tiid epth^{er} hand saa waar bleffuen prest och haffde met sit egit handschreffit oc eed forpligtiid, wnder sit prest embeds fortabelse att wilde sig skicke och forhandle wthj lerdom och leffnit Christeligen og tilbørligen, som thet sømde en erlig prestmand, wden al forargelse epth^{er} Guds ord och kon. Matts. Ordinantz: Tha er for^{ne} Her Hans Knudsen witterlig fallden wdj skiørleffnit mett ith Quindfolck wiid naffn Appolonie,

som thiente same tiid paa gorden mett hannem, och afflet ith Barn mett hinder, och hinder siiden mett sin frij wilie her wdj Odense troloffuit wdj thuenne præstmends neruerelse, som hand sielffuer ther til bedet haffde, met flere gode folkis offuerwerelse, som same tiid tilstede war, och loffde siig saaledes at wilde fortage den forargelse, hand tilforne mett sit skiørleffnit giffuit haffde. Dog haffuer for^{ne} Her Hans Knudsen nogen kort tiid der epther fundit paa ith andit raad och haffuer saa offuertalit samme sin troloffuit feste quinde, at hun skulde igen opslaa then troloffuelse, saa huer dennom motthe der epther were for siig uden al ydermere anklage, och giiffthe sig igien med andre personer, huor thenom selffuer løste. Huor paa hand gaff hinder sine gaffuer, epther then schrifftlig beuisning hand siiger siig der paa att haffue. Her om lod for^{ne} Her Hans met tho mend besikke M. Niels och begierit hans samtøcke. Tha bleff thennom suarit, at Her Hans skulle then sag anderledis forhandle for ret egtheskabs domme effther ko: Matt^s Ordinantz; anden skielsmøs dennom emellom i den sag wisthe hand dem icke at kunde samtøcke. Her emod møtthe for^{ne} Her Hans Knudsen, sammeledis for^{ne} hans troloffuit feste quinde, som for os thiede¹⁾ hanum, huorledis hand hinde haffde krenckid och afflid barn mett hinde, och siiden i gottfolckis neruerilse mett frij wilie troloffuit, huilcket Her Hans Knudsen mett ingen sand windisbørd benecthe eller affbeuisse kunde. Och der hun end nw begierit, hand wilde hinde saadan egteskabs troloffuelse holde och fuldriffue, sagde hand siig aldriig mere att wilde haffue met hinde paa egtheskabs wegne att giøre. Dog mienthe hand sig ey mægit der medt att haffue sendet nogen til merckelig forargelse, ey [h]eller at haffue giort wret med thet skielsmøsse breff, hand saa haffde thagit mellem sig och hinde, eptherthj hun der paa haffde opborit hans gaffue; men stod paa sin ret wden al fortrydelse i then sag och begierit dom for sig. Huor paa M. Niels suorid och setthe wdj retthe, att eptherthj Her Hans Knudsen selffuer her for dom bestod sin skiørleffnitz

¹⁾ D. e. teede

faldt med for^{ne} Appelonie, och siiden hende mett frij wylie troloffuit, och der offuer menthe sig med god loff same troloffuelse at haffue igen opslagit; desligeste ey wiste sig mögit att kunde wndskyldte til det, hand emod M. Nielsis schrifflig forbud gjorde prest thiennist y Loland pinx mandag sist forgangen, som hand sielffuer her for dom bestod etc.: Om for^{ne} Her Hans Knudssen icke wdj alt dette haffuer sig møshandlet mod Guds ord, ko. Matts Ordinantz och then eed, hand tilforne sorit haffuer om ith erligt och høffuisk leffnit att wilde føre wden forargelse; och om hand burde ephther saadan leilighed att giøre nogen ydermere prest embed wdj kircken eller wden fore nogen steds offuer al Fiøns stigt, saa lenge hand staar wdj saadan sin witterlig sønd och mæsgierning wden sand pœnitentz. Tha ephther tiltalle, giendsuare, sand beuisning och sagens leilighed sagde wij ther saa paa for rette: At ephtherthj for^{ne} Her Hans Knudsen sielffuer bestaar syn skierleffnids fald med for^{ne} Appeloni, siiden hand er komit til det helig prest embiidt, och hand nu mett ith wloglig skielsmøs mod Christj forbud Matth. 19 haffuer igen opslagit sit formere egtheskabs troloffuelse met hende, och mener thet ret at were giort, och hand der offuer haffuer sig wnderstaait prest embed at giøre emod sin Superintendentis schrifftlige forbud, och wdj alt dette findis trotsig och ingen sand poenitentz eller bedring tilbyuder, dog hand haffuer tilforn her om nocksom werit paa mint, tha wiiste wij i Guds sandhed ey rettere at kiende i thesse sager, end for^{ne} Her Hans Knudsen haffuer søndet emod Guds ord, Ko. Matts. ordinantz och sin retthe øffrighed, och bør forthj her ephther ingen steds wdj Fiøns stigt at kaldis eller tilstedis til nogen prest embedt i Kircken eller wden, inden ith aar her ephther forløbit er; men huis hand der ephther fremkomer mett sand pœnitentz och begierer Naade hos Gud och wille sin sønd och forargelse Christelig forbede, tha maa hand igen stedis til embedit. Dog mett saa skiel, ath hand des mellom thager dom for siig aff egtheskabs retthe dommer paa thend troloffuelse, giort er mellom hannem och for^{ne} Apelone, effther Ordinantzen, før hand nogen egtheskabs handel mett nogen anden person begønder eller paa slaar

wdj nogre maade. In cujus rei testimonium sigilla nostra presentibus inferius sunt impressa. Datum Anno, die et loco vt supra.

Michel Nielssen.
Jens Prangh.
Anders Knudssen.
Jacob Henrichssen.
Lauritz Hanssen.
Hans Eskildssen.
Rasmus Hanssen.

Laurits Jesperssen.
Hans Andherssen.
Jørren Hanssøn.
Lauris Anderssen.
Olaus Petri.
(aaben Plads for et Navn).
Christoffer Nilssen.

Orig. med 12 paatrykte Segl i Fyns Bispearkiv, Stiftets alm. Breve 151.

3.

Erick Biilde thiil Linduidt, Lensmand offuer Nesbyhoffuit leen, Christiern Pouillsszen, prior wdj S. Knudtz Closter wdi Otthensse, thagendis thiil os hederliig mendt M. Jørgen Rasmussen, M. Jørgen Symonsszen och Her Jacob Hendricksszen, predicanter her sammestedt, gjør alle witterliigt, at Aar epther Gudtz byrd M d lx viij, thend fredag nest effther Hellig Kors dag, som wor thend xvij dag Septemb., war skickit for os wdj retthe Her Hans Knudssen, prest thiil Kougsbøll, som haffde wdj retthe steffnidt Apelone Oluffsdaatther, sin troloffuit Høstrue, om nogen tretthe, som thennom emellem kommen war wdj theris Egtheskab, och beretthe for^{ne} Her Hans Knudsszen sin sag for os imod hinde wdj saa maade, at nogen thiid siiden forleden att thend Egtheskabs troloffuelsse wor gangen thennom emellum her wdi Otthensse, lod hand hinde wenligen thiilbiude med Dannemend, om hun wiilde wenligen oplade then Egtheskabs løffthe, som hand hinde giort haffde, saa att hand motthe were hinde quit och aldelis frij der for, och wiidere forsee siig wdj Studering och andre forbedring, huor hand kunde; disligiste at hand wden al hindis thiiltbal, klægemaal och forhindring motthe giffue siig wdj Egtheskab, huor hand wiilde; tha wiilde hand giffue hinde en foræring epther hindis willig och dandmendtz siigelse, att hielpe sig och beggi s

theris barn med; och beretthe hand widere, at for^{ne} Appellonie Oluffsdaatther haffuer samme hans thilbud beuilgit och samtycth, huilekit hand strax beuiste med ith obit beseglit breff, wdgiffuit y Otthensse Anno dnj Mdlxviiij, thend xiiij dag Januarij, lydendes iblandt andre artickler, at Her Jacob Matsen, Sogneprest thiil Vindinge, Christen Biørnkier, borger wdj Otthensse, och Oluff Perssen y Vindinge saae och hørde, at Appellonie Oluffsdaatther gaff Her Hans Knudssen, prest paa Kougsbølle gaard, lediig och løs for wden al wdermere retthergang eller thiilthalle wdj nogen maade, at hand maa forsee sig, huor hans leylighed begiiffuer siig best, och hun disligest; dog y saa maade, at for^{ne} Her Hans skulle giiffue hinde viij daller och fem alne klede, en halff lest korn, ith pund thiil huer Sancthe Marthens dag nu nest her effther kommindis, huilekett for^{ne} godtz hand sagde siig att haffde fornøgiit hinde thiil gode rede. Ther thiil suaride for^{ne} Appellonie Oluffsdaatther, att thet er Gud och gode folck wittherliig, huorledis epther y haffde beligget mig, før end wort barn bleff fød, tha bekiende y mig for etthers retthe Egthehøstrue wdj Gudtz och mange gode folckis neruerelse, som y selff ther thiil bedit och beuilgit haffde, baade prestemend och andre erliige gode folck, och tha gaff wy huer andre wor troe wdj alle theris neruerelse, och ther for bleff ieg epther eders egen begiering och bestiilling hoes Sognepresten som en anden Egthe Dannequinde indthagen wdj then helliig kircke epther min barne fødzal; men nogen thiid siiden ther effther forløbne lod y mig bode wiid Danne-mend och selff personligen thiilbiude, at ieg skulle oplade och thiil inthet giørre for^{ne} Egtheskab, och der paa giffue eder breff och segel, at y motthe were mig aldelis quit y thend sag, och tha thiillagde y mig for^{ne} godtz, men der som ieg icke wilde, tha skulle y drage fraa mig och aldriig see mig mere, och aldriig hielpe eller trøste mig y nogre maade, med anden mere trusel och forfølgelse, som y mig thiilsagde. Tha suaride ieg eder, at ieg wor mig icke selff raadig y thend sag, tki ieg er icke min egen wern, men y sielffuer, men der som att y wiil helpe mig nogit thiil at opføde eders barn med, tha maa y forsee eder paa en thiid-

lang, ind thiil saa lenge y kunde faa ith bedre kald; dis-
mellom wiille ieg sidde och skicke mig erliigen och hielpe
mig, huor ieg kand; ther paa haffuer ieg annamidt thet
godtz, som ieg haffuer fangiit. Ther thiil suaride for^{ne} Her
Hans Knudssen och adspurde hinde, om hun icke gaff han-
nem frij och quit for thend Egtheskabs løffthe, som emellom
thennom giordt wor; tha suarede hun: kierre Her Hans,
huercken motthe ieg, icke heller kunde ieg thet giørre. Tha
satthe Her Hans wdi retthe, om hand wor forpligthiig thiil
bode at giffue hinde sin pendinge och at egthe hinde. Her
thiil suarid for^{ne} Appellonie: Kierre Her Hans, the pendinge
kom eders egiit barn thiil gode, och alt huis mit er, thet er
eders, och eders mit igien, saa burde thet at were med
retthe eblandt egthefolck. Och hand icke der med wiille
were fornøyet, men satthe wdj retthe for os, om hand wor
forplictiiig at beholde hinde thiil sin Egthe høstrue, epther
thi hand haffde giiffuit hinde sine pendinge.

Tha effther thiilthal, gensuar och sagzens leyliighed,
och epther thi Her Hans bestod, at hand haffde beliggit
hinde, och disliigest loffuit hinde Egtheskab for Gud och
gott folckis forsamling och neruerelse, och begierit aff Sogne-
presten ther samme stedtz, at hun motthe indthagis y then
helliige kircke som sin Egthe Dannequinde, tha sagde wij
ther saa paa for retthe, at for^{ne} Her Hans Knudssen bør
och er pligthiig thiil att holde thet løffthe, som hand hinde
giordt hagde, och ydermere at bestaa samme sit Egteskab
for den gandske Christen menighedt med thet aller snariste,
paa thet ingen skal siig ydermere der offuer forarge. Dis-
ligiist thet skielsmis breff att were giordt och thagiit emod
Christi bud och befalning Matth: 19. och emod Sancthe
Pouels lerdom 1 Cor: 7. och emod kong. Matts. ordinantze,
som forordinerit thiilbørliig dommere wdj sliig sager. Att
saa er gaaet och fariitt, som forskreffuit staaar, træcker wij
wore Signether her neden for. Datum loco et tempore ut supra.

Erick Bilde, Prior, M. Jørgen Rasmussen, M. Jørgenn
Symensen och Her Jacob haffue beseglett.

Samtidig Kopi i Fyns Bispearkiv, Stiftets alm. Br. 151.

Med Hensyn til den Ægteskabsret, som her har fældet Dom, kan erindres om Bestemmelsen i Ribe-Artiklerne fra 1542, at da der i Fyns Stift ikke fandtes noget Kapitel, som kunde dømme i Ægteskabssager, skulde den kgl. Stiftsbefalingsmand tage Prioren i S. Knuds Kloster med nogle af de »agteste« Brødre, som der inde ere, eller andre af Sognepræster eller lærde Mænd, som der næst ved Haanden boendes ere, til sig at udrette samme Sager ¹⁾. I nærværende Tilfælde var denne Bestemmelse nøje fulgt; men i en ældre Ægteskabssag fra samme Stift, finde vi som Dommere foruden Stiftslensmanden: en Besidder af kirkeligt Præbende i Odense, Superintendenten smst. og to Borgmestere ²⁾.

¹⁾ Danske Kirkelove I, 198.

²⁾ Saml. til Fyns Hist. og Topogr. IV, 144—46.